

**ПАНДЕМИЯГА ЧЕЙИНКИ АРАЛЫКТАН БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ӨНҮГҮҮСҮ
РАЗВИТИЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДО ПАНДЕМИИ
DEVELOPMENT OF DISTANCE EDUCATION BEFORE THE PANDEMIC**

Аннотация: Аралыктан билим берүү - XIX-XX кылымдарда технологиянын өнүгүшү менен популярдуулугун арттырган билим берүү системасы. Теле жана радио технологияларынын өнүгүп жаткандыгына карабастан, аралыктан билим берүү салттуу билим берүүнүн ордун баса алган жок. Учурда башыбыздан өтүп жаткан COVID-19 пандемиясына чейин, компьютерлештирилген билим берүү технологиялары салттуу жана аралыктан окутуу ыкмаларынын айкалышкан түрүн гана алдыңкы планга чыгара алган. Пандемия мезгилинде салттуу түрдө билим берүү мүмкүн эмес болду, бирок пандемия мезгилинде, билимдин жалгыз гана аралыктан берилүүсү жетишсиз болорун тарых көрсөтүп турса дагы, базар экономикасы шартында аралыктан окутуунун салттуу билим берүүгө чыгымдарды азайтуучу бир альтернатива катары дагы бир жолу күн тартибине кирди.

Аннотация: Дистанционное обучение - это система образования, популярность которой выросла с развитием технологий в XIX-XX веках. Несмотря на достижения в области теле и радиотехнологий, дистанционное образование не смогло заменить традиционное образование. До нынешней пандемии COVID-19 компьютеризированные образовательные технологии могли выдвинуть на первый план только сочетание традиционных и дистанционных методов обучения. Традиционное образование было невозможным во время пандемии; хотя и история показала, что одного дистанционного образования недостаточно во время пандемии, дистанционное обучение снова вышло на первый план в качестве альтернативы традиционному образованию.

Annotation: Distance learning is an education system that has increased its popularity with the development of technology in the 19th and 20th centuries. Despite advances in television and radio technology, distance education was not able to replace traditional education. Before the COVID-19 pandemic, computerized education technologies could only offer a combination of traditional and distance learning methods. Traditional education was not possible during the pandemic; although history has shown that distance education is not enough during a pandemic, distance learning has again come to the fore as an alternative to traditional education.

Ачык сөздөр: аралыктан билим берүү, билим берүү технологиялары, билим берүү платформалары, кайтарым байланыш, базар экономикасы, инфраструктура, аудио жана видео байланыш куралдары, электрондук почта, COVID-19

Ключевые слова: дистанционное образование, образовательные технологии, образовательные платформы, обратная связь, рыночная экономика, инфраструктура, инструменты аудио и видео коммуникаций, электронная почта, COVID-19.

Keywords: distance education, education technologies, education platforms, feedback, market economy, infrastructure, audio and video communication tools, email, COVID-19.

Уюштурулган аралыктан окутуу процесси – аз гана жүз жылдык тарыхка ээ билим берүү системасы. Тарыхый өнүгүүсү көрсөтүп тургандай, уюштурулган аралыктан билим берүү процессинин салттуу билим берүү процессине көмөк көрсөтүүчү, аны колдоочу каражат катары колдонулганда гана пайдалуу болоору анык, бул процесстин өз алдынча колдонулуусу жетишсиз. Бул пикирдин себептерин төмөндөгүдөй аныктоого мүмкүн:

1. Технологиялык инфраструктуранын жетишсиздигинен улам билим сапатынын төмөндөшү;
2. Технологиялык инфраструктурага болгон жеткиликтүүлүктөгү теңсиздиктин окуучунун алган билим сапатына таасир этиши;

3. Окуу учурунда окуучунун материалдык чөйрөсүнүн жана окуу шарттарынын анын мотивациясына жана туруктуу билим алуу мүмкүнчүлүгүнө тийгизген терс таасири;

Тарыхта, анан калса баштан кечирип жаткан дүйнөлүк пандемия учурунда дагы күбө болгондой, жогоруда белгиленген кыйынчылыктарды салттуу билим берүү процессин калыбына келтирүү менен гана жоюуга мүмкүн.

Мектептерде жана жогорку окуу жайларда окуу эң алгач 2020-жылдын 11-февралында Монголияда, ал эми 2 ай мөөнөт ичинде 195 өлкөдө, алардын арасында Кыргызстанда 2020-жылдын 16-марттан тарта токтотулду. Дүйнөдөгү миллиондогон адамдарга таасирин тийгизген бул жагдайды Кыргызстан жана башка өлкөлөр өз алдынча аралыктан билим берүү жолу менен чечүүгө аракет жасашты. Кыска мөөнөт ичинде аткарылган бул иш-чаралар пандемия учурундагы аралыктан билим берүү процессинин окуучулар үчүн жетишсиз, ал эми окутуучулар үчүн иш шарттарынын кыйынчылыктар менен коштолорун көрсөттү.

Акыркы учурда билим берүүнүн жалгыз гана аралыктан окутуу менен жүзөгө ашырылышы мүмкүн эместиги байкалган, жана Кыргызстанда, дегеле дүйнө жүзүндөгү өлкөлөрдө билим берүүнү токтотуу же болбосо ооруну жугузуу коркунучуна карабастан салттуу билим берүүнү улантуу тобокелдери тунгуюгуна кептелди. Бул эки кырдаал тең адамзатына чоң зыян алып келери турган иш.

1.1. XIX кылымдагы аралыктан билим берүү.

Уюштурулган аралыктан билим берүүнүн өнүгүүсү аралыктан окутуунун маңызы жана чектерин белгилеген принциптердин өнүгүүсү менен бирге ишке ашкандыгы талашсыз. Уюштурулган аралыктан билим берүү (organized distance education) идеясынын эң алгачкы мисалы «Бостон» гезитинин 1728-жылынын 20-мартындагы санында жарыяланган билим берүү жарнамасы болгон. [Holmberg, 2008, 13-бет]. Бул идея пайда болгондон кийинки жүз жылкы мөөнөттө ийгиликтүү деп табылган кандайдыр бир колдонмо катталган эмес.

Темир жол системасынын кеңири колдонулушу жана транспорттун ылдамдашы менен почтаны жеткирүү тездетилди. 1840-жылдары Исаак Питман стенография сабагын окутуусун почтанын жардамы менен системалык түрдө жүргүзүп, Исаак Питман сырттан окуу колледжинин (Correspondence College) пайдубалын түптөгөн. Питман студенттеринин үй тапшырмаларын жана сынак жоопторун почта аркылуу жөнөтүүсүн күтүп жатып, студенттеринин жибергендеринин бардыгын деталдуу түшүндүрмөлөр менен оңдоп, өз пикирин билдирүүнү принципке айланткан. Питмандын аралыктан билим бере алуу жөндөмдүүлүгүнүн негизги факторлорунун бири, сабактарында колдонгон түшүндүрмөлөрүндө жана өз пикирин билдирүүдө суроолор жаралбаган деңгээлде жеткирүүсү болгон.

1886-жылы Питмандын кайтарым байланыш принциби тууралуу жазган Уильям Харпер, сабактын башында студенттерге сабактын кантип өтүлө тургандыгы жөнүндө маалыматты, окуу программасын жазып жөнөтүүнү өз принцибине айланткан [Harper, 1886, 183-193-беттер]. Харпер аралыктан билим берүүдө сабактын салттуу окутулуусуна салыштырмалуу окутуучунун дагы да туруктуу, көңүл коюп, чыдамкай, боорукер жана жандуу болуусу керектигин, ал эми сабактын жүрүшүндө студенттин кызыгуусу жогору, дымактуу, түшүнүктүү жана бирдей деңгээлде жандуу болуусу керектигин белгилеген.

1901-жылы Х. С. Хэрмод аралыктан окутууда эс алуу мөөнөтү болбой тургандыгын жана студенттердин билим алуусуна эч бир тоскоолдук жаралбай тургандыгын айтып чыккан [Hermod, 1901, 29-бет]. Ал студенттердин жылдын каалаган убагында билим алууну баштап, каалаган учурда токтотуп, кийин токтогон жерден билим алуусун уланта алат деген оюн билдирген. Бирок, аралыктан билим берүүдө эс алуу убактысынын жана студенттердин билим алуусуна тоскоолдуктар жарата турган тышкы факторлордун болбогондугу тууралуу пикир таптакыр туура эмес. Адам баласы тыныгуусуз иш алып бара албайт. Айрыкча, студент аралыктан билим алып жаткандыгына байланыштуу керектелүүчү материалдардын кеч жетүүсүнөн улам, анын окуусу үзгүлтүккө учурашы мүмкүн. Сабактардын мазмунуна жараша каалаган учурда сабакты үзгүлтүккө учуратуу, кийин токтогон жерден улантуу,

мурунку өздөштүрүлгөн маалыматтын унутта калуусу тобокелдигинен улам алган билимдин канааттандыраарлык эмес жыйынтыгына алып келүүсү мүмкүн. Башкача айтканда студенттин өз жанын багуу үчүн иштөөсү зарыл болгон учурда, билим алуусун үзгүлтүккө учуратышы мүмкүн. Аралыктан билим берүү процесси билим алуу үчүн идеалдуу болгон окуу жайда жүргүзүлбөгөндүгүнө байланыштуу, ушул жана ушул сыяктуу тышкы факторлордун терс таасири абдан ачык болуусу ыктымал.

Уюштурулган аралыктан билим берүү процесси системалуу түрдө XIX кылымда жүзөгө ашырылган, жана аралыктан билим берүүнүн негизги чектери бүгүнкү күнгө чейин сакталып келе жатат. Аралыктан билим берүү студенттердин окутуучу менен үзгүлтүксүз байланышта болуусун талап кылбаган, окутуу процесси кайтармалуу билдирүүлөр менен чектелген. Мындан тышкары, окуучулардын сабакка болгон кызыгуусу аралыктан окутуунун алгачкы талабы катары каралган, бирок сабакка болгон кызыгууну алыстан кандайча жаратууга болору айтылган эмес. Ошондой эле, аралыктан билим берүү шарттарында окутуучулардын милдеттеринин арта тургандыгы ошол эле кылымда байкалган.

1.2. XX кылымда аралыктан билим берүү

1920-жылдары тасманын жана 1930-жылдары радионун жайылышы менен, билимдин толугу менен ушул куралдар аркылуу бериле турган ыкма, өзгөчө Америка Кошмо Штаттарында көп жолу сыналган. Бул ыкмага ылайык, сабактын материалдары студентке видео жана аудио түрүндө берилип, студент өз кезегинде аткарылган тапшырмаларын почта аркылуу жиберүүсү керек болгон. Бирок, бул ыкманын «Форд» сыяктуу күчтүү компаниялар тарабынан каржылангандыгына карабастан, радио жана телекөрсөтүүгө негизделген билим берүү тутуму салттуу билим берүү системасынын ордун алмаштыра алган эмес, жада калса 1950-жылдарга жакын маанилүүлүгүн жоготкон [Cuban, 1986].

Аралыктан билим берүү процессинин мүмкүнчүлүктөрү, өзгөчө транспорттук жана инфраструктуранын колдонулуусуна байланыштуу чыгымдардын азаюусу менен көңүлдү бурду [Nyugen, 2015, 309-319-беттер]. Билим берүүнүн жеке менчик ишканаларга тездик менен өткөн XX кылымдагы капиталисттик дүйнөдө аудио-визуалдык технологияга негизделген, секторго багытталган аралыктан билим берүү процесси бир эксперимент болсо, Советтер Союзунда иштелип чыккан кечки кошумча билим берүү сыяктуу сырттан окутуу системасы жалпы билим берүүнү колдоочу каражат катары колдонулган [Zawacki-Richter ve Kourotchkina, 2012, 165-184-беттер]. Бүгүнкү күндө да арзан жана аз убакыттын ичинде квалификациялуу кадрларды даярдоону көздөгөн жеке секторлор аралыктан билим берүү программалары аркылуу түрдүү сертификаттарды беришет. Бул программалар студенттерге белгилүү сектордо, өзгөчө керектелүүчү тармактарда гана билим берип, ошону менен билим берүү убактысын жана чыгымдарын кыйла кыскартат. Бул тажырыйба базар экономикасынын ошол учурда керектелүүчү жумушчу күчүн камсыздайт, бирок базар экономикасы жумушчу күчүнө болгон суроо-талаптын өзгөрүүсүнө алсыз, жумушчуну бир багыттуу жана ошол тармакка көз каранды кылат. Сектордогу анча-мынча өзгөрүүлөр дагы жумушчунун сертификатын сектордун кыска мөөнөттүү муктаждыктарына жооп бербеген деңгээлге түртүшү мүмкүн; бул шартта, базар экономикасында жумушчу күчү кыска убакытта жана арзан баада үйрөтүлүп жаткандыктан, жумушчу тынымсыз жаңы секторлорду багынтууга күч жумшоодо; өзгөрүүгө дуушар болгон талаптарды аткарууда жумушчунун тажырыйбасы колдонуудан чыгып эскирүүдө, жана бул көрүнүш билим берүү системасында көптөгөн энергияны жана убакытты жоготууга алып келүүдө. Мындан тышкары, дайым өзгөрүп жана жаңырып турган сертификат программаларына жазылуу жумушчулардын акча каражатын сарптоого мажбурлайт.

19-кылымдан баштап аралыктан билим берүүнүн көйгөйлөрү ачык байкала баштаган жана аудио, видео байланыш куралдарынын салттуу билим берүүнү алмаштыра албагандыгы белгилүү болгон. Ошого карабастан, аралыктан билим берүү ыкмасы толугу менен жараксыз деген пикирден алыс болуу керек. 1960-жылдары мини-компьютерлердин (биринчи компьютерлер бир адам эмес, эксперттик топ тарабынан колдонулган жана бүтүндөй бөлмөнү камтый алган) өнүгүшү менен биргеликте аралаш билим берүү идеясы киргизилген,

башкача айтканда, салттуу билим берүү менен катар аралыктан билим берүү ыкмалары колдонулуп, салттуу билим берүү түрү байылтылган. Бүгүнкү күндө салттуу окутуу менен бирге кошумча материалдарды онлайн режиминде берүү моделдеринден баштап, сабактын толугу менен онлайн режиминде өтүлө турган моделдерине чейин окуу пландары иштелип чыккан.

1.3. Бүгүнкү күндө аралыктан билим берүү

Аралыктан билим берүү үчүн зарыл болгон инфраструктура жана шарттардын коомдун бардык катмарларына жайылуусу менен аралаш билим берүү иш-чараларынын табигый өсүшү байкалды. Айрыкча, интернеттин кеңири колдонулуусунан улам, түрдүү билим берүү платформалардын пайда болуусуна шарт түзүлгөн. Мисалга алсак, Coursera жана SkillShare сыяктуу онлайн курстар, CuriosityStream сыяктуу билим берүүчү видеолордун жүктөлүп, аларды бөлүшүүгө мүмкүн болгон платформалар, SlideShare сыяктуу билим берүүчү презентацияларды бөлүшүүгө мүмкүн болгон электрондук чөйрө. Аталган билим берүү платформалары өз ийгиликтерин негизги билимдин ордун алмаштыра ала тургандыгы менен эмес, негизги билимден тышкары адамга берген кошумча пайдасы менен өлчөйт.

Аралыктан билим берүүгө өтө эле көп маани берүүнүн кооптуулугу бүгүнкү күндө дагы деле болсо талкууланып жаткан маселе. 2008-жылы Австралиянын төрт университетинде жүргүзүлгөн изилдөөгө ылайык, аралаш билим берүү ыкмасы менен билим алып жаткан студенттердин 50%ы гана системага жүктөлгөн окуу материалдарды өз убагында өздөштүрүп, тапшырмаларды аткарса, калган 40%ы окуу материалдарды бир нече апта бою топтоп, бардык материалдарды бир отурумда карап чыгышкан [Gosper, Green, McNeill, Phillips, Preston жана Woo, 2008].

Дагы башка бир изилдөөнүн негизинде, электрондук билим берүү системасын колдонуп, студенттер менен натыйжалуу кайтарым байланыш түзүү билим берүү кызматкеринен бир топ эмгекти жана убакытты талап кылган аракет экендиги аныкталган [Grieve, Padgett жана Moffitt, 2016, 8-16-беттер]. Мындан тышкары, аралыктан билим берүү үчүн зарыл болгон инфраструктуранын баарына жеткиликтүү эместиги жана күтүлбөгөн учурда инфраструктуранын кыйрашы аралыктан билим берүү иш-чараларынын сапатына олуттуу зыян келтирүүчү факторлордон болуп саналат. Жогоруда айтылган жагдайларды эске алуу менен, бүгүнкү күндө аралыктан билим берүү иш-чараларынын аралаш билим берүү ыкмасы менен айкалышы оң жыйынтыктарды берет деген пикирдебиз.

Инфраструктура мүмкүнчүлүктөрүнүн жогорулашы жана COVID-19 пандемиясынын узак убакытка чейин салттуу билим алуу мүмкүнчүлүгүн чектөөсү салттуу билим берүү ыкмасын аралыктан билим берүү методу менен алмаштыруу маселесин козгоду. Дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө пандемияга каршы күрөштүн алгачкы күндөрүндө байкалган ийгиликсиз иш аракеттер, салттуу билим берүү иш-чараларын, коомго туруктуу зыян алып келе турган деңгээлдеги узак мөөнөткө токтотуу жана пандемиянын жайылуусун күчөтүү коркунучуна карабастан салттуу окуу процессин жандандыруу арасында чоң маселе жаратты. Аралыктан билим берүү методдору бул маселени тилекке каршы, чече алган жок.

Бул макалада аралыктан билим берүүнүн эки жүз жылдык кыска тарыхы изилденип, базар экономикасынын шартында транспорт жана мейкиндик ижара акысы сыяктуу чыгымдарды азайтуу менен арзан жана тез арада жумушчу күчүн даярдоо максаттарына ылайык салттуу билим берүүнүн ордуна аралыктан гана билим берүү аракеттери ийгиликке жетишкен эмес. Буга карабастан, пандемияга чейинки мезгилде, өзгөчө тармактардын кыска мөөнөттүү муктаждыктарын канааттандырган онлайн сертификат берилүүчү программалар адамдардын студент катары билим алуу шарттарын жана жумушчу катары иштөө шарттарын кыйындатты. Аралыктан билим берүү пандемия мезгилине чейин билим берүүнү базарлаштыруунун бир бөлүгү катары иштеп келсе, пандемия мезгилинде милдеттүү болуп, көптөгөн көйгөйлөргө туш болгон.

Колдонулган адабияттар:

1. Кут билим. Аралыктан окутуунун күнгөй-тескейи. Кирүү датасы: 19.04.2021. <https://kutbilim.kg/news/inner/aralyktan-okutuunun-k-ng-j-teskeji-ky/>

2. Arık, B.M. (2020a). Türkiye’de koronavirüsün eğitime etkileri-II, uzaktan eğitim nasıl olacak ve bu süreçte neler dikkate alınmalı?. Кирүү датасы: 19.04.2021. <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-ii-uzaktan-egitim-nasil-olacak-ve-bu-surecte-neler-dikkate-alinmali/>
3. Can, N., Köroğlu, Y. (2020). COVID-19 Döneminde Yaygınlaşan Uzaktan Eğitimin Değerlendirilmesi ve Eğitim Emekçileri Açısından İncelenmesi. Madde, Diyalektik ve Toplum, 3 / 4 (370 – 380).
4. Cuban, L. (1986). Teachers and machines: the classroom use of technology since 1920. Teachers College Press.
5. Gosper, M., Green, D., McNeill, M., Phillips, R., Preston, G., жана Woo, K. (2008). The impact of web-based lecture technologies on current and future practices in learning and teaching.
6. Grieve, R., Padgett, C. R., жана Moffitt, R. L. (2016). Assignments 2.0: The role of social presence and computer attitudes in student preferences for on- line versus offline marking. [The Internet and Higher Education, 28, 8-16.]
7. Holmberg, B. (2008). The evolution, principles and practices of distance education. Жаңы басылма, № 11. BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universtät Oldenburg.
8. Harper, W. (1886). Vincent. Yeniden Basım. Mackenzie & Christensen. Hermod, H. S. (1901). Undervisning pr korrespondens. Malmö: Malmö Språkoch Handelsinstitut.
9. Hermod, H. S. (1901). Undervisning pr korrespondens. Malmö: Malmö Språ-koch Handelsinstitut.
10. Lau, J., Yang, B., жана Dasgupta, R. (2020). Will the coronavirus make online education go viral?. Кирүү датасы: 31.10.2020. <https://shorturl.at/twINW>
11. Nyugen, T. (2015). The Effectiveness of Online Learning: Beyond No Significant Difference and Future Horizons. MERLOT Journal of Online Learning and Teaching, [11(2). 309-319].
12. Özer, M. жана Suna, H. E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim. M. Şeker, A. Özer ve C. Korkut, (Ed.), Küresel toplumun anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği içinde [171-192].
13. Şen Akbulut, M. (2020). Dijital teknolojilerin eğitimde etkin kullanımı. Bilim ve Teknik, [53(631). 48-55].
14. UNESCO. (2020a). Образование: от закрытия учебных заведений до возобновления их работы. <https://ru.unesco.org/covid19/educationresponse>
15. UNESCO. (2020b). Distance learning strategies, what do we know about effectiveness? Кирүү датасы: 16.04.2021. <http://www.unesco.org/covid19EDwebinar>
16. UNICEF. (2020a). Кыргызстандын аралыктан окутуу боюнча иш-аракеттеринин глобалдык деңгээлде таанылышы. Кирүү датасы: 07.04.2021. <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/ky>
17. UNICEF. (2020b). Келгиле, сүйлөшөлү – COVID-19 учурунда билим берүү жана аралыктан окутуу. Кирүү датасы: 07.04.2021. <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/ky>
18. Yıldırım, K. (2020). İstisnai bir uzaktan eğitim-öğretim deneyiminin öğrettikleri. [1(1). 7-15.]
19. Zawacki-Richter, O., жана Kourotchkina, A. (2012). The development of distance education in the Russian Federation and the former Soviet Union. International Review of Research in Open and Distributed Learning, [13(3), 165-184].

Рецензент: т.и.д., профессор Абдырахманов Т.А.